

לעילוי נשמת
יומטוב בן אסתר אליאסי ז"ל
שרה בת חוה כחלון ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה

חטא העגל, אז והיום

עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

במחנה, (ב) ויקהל העם על אהרן, ... שיש הבדל בין קהל ובין עדה ובין מקהיל ובין מיעד, שעדה נקראו בעת שוקניהם בראשיהם, וקהל ומקהיל הוא בעת רגשת ההמון, שהם נקהלים לא מתוערים, ועז"א העם ר"ל מה שראו והורע בעיניהם בשישת משה וכן הקהלה על אהרן יצא מן העם ההמונים, ... ויאמרו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, בארו בפירוש שאינם רוצים אלהים לעבדו, ... ובארו הטעם כי זה משה האיש, ר"ל הגם שברור בעיניהם שמשה הרוחני והאלהי עדיין חי ונמצא אתם כמו שהבטיחם שישב אליהם, אבל משה האיש, ר"ל משה הגשמי, ר"ל גופו שהיה האלהות מלוכב בו, שזה העלנו מארץ מצרים שאז היה מלוכב בגויה ודבר אתם פנים אל פנים לשפטם ולהנהיגם לא ידענו מה היה לו, ... והם צריכים מנהיג מלוכב בגויה:

8. מלבי"ם שמות ל"ב, ל"ד

ובדרך הדרוש יש טעם נכון בזה, כי מה שהניח ה' שיבא מעשה העגל לידי גמר, ולא הודיע למשה תיכף שירד מן ההר וישיבת מעשיהם, ומה שהצליח מעשה שטן ויצא העגל הזה מעצמו מן האש, הוא מפני שבעת שהקדימו נעשה לנשמע פקע יצר הרע מלבם, ולא היה להם אפשרות לחטא כי נעשו כמשה"ש שאין להם יצר הרע ונעשו חירות ממדה"מ וכמ"ש חז"ל, וזה נגד הכוונה בבריאת האדם, שהאדם נברא שיהיה לו יצר הרע המסית אותו לחטא, והוא ינצח המלחמה ועי"כ שכרו גדול מאד, לא כן אם אין לו יצה"ר ובחירה והוא כמלאך לא יקבל עוד שכר כי שבתה המלחמה, ולא זאת הכונה בבריאת האדם:

וזה הענין עיצמו היה בחטא אדם הראשון שהיה גי"כ מן הראוי לפי הכונה בבריאתו שיהיה לו יצר הרע לא שיהיה מלאך, ואדם קודם החטא היה מלאך לא אדם, ועי"כ לא השבית ה' מעשה זאת, שעל ידי העגל חזר יצר הרע ללבם, ומעתה יש להם בחירה ושכר על מעשיהם, וזה תירוץ ואמתלא על מעשה העגל שלא להענישם, אבל אמתלא זאת לא תועיל רק אם ינצחו המלחמה ולא ישמעו לעצת היצה"ר בעתיד, שאז היה מעשה העגל לזכות להם לזכותם בעתיד על ידי שיעמדו בקשרי מלחמת היצר וינצחו, אבל אם בעתיד ישמעו לעצת היצר הרע וינצחו מאתו, א"כ אין להם אמתלא וזכות במה שעשו את העגל שיוחזר להם היצר הרע ומלחמתו, אחר שלא נצחו אותו, ועי"כ ביום פקדי על חטאים אחרים שינצחו במלחמת היצר וישבו לחטא ופקדתי עליהם חטאתם שאז יתחייבו על חטא העגל, ולא ינקו א"ע שעיי"כ חזר היצר הרע שינצחו אותו ויהיה להם לצדקה, אחר שלא עמדו במלחמה נגדו:

שלפעמים ילכו ברגליהם, ופעמים יעופו בכנפיהם, והיינו שבעת ינהגו את האופנים שהם המערכת ע"פ הסדר הטבעי זה יקרא הליכה, ואז יקראו בשם חיות, כמו שהחיה אין לה בחירה במעשיה, רק תנועתה הוא לפי הטבע המוטבע בה, כן הנהגת הטבע היא מוכרחת לפי חקות שמים בלא בחירה וחפשיית, אבל בעת ינהיגו את האופנים למעלה מן הטבע לפי ההשגחה והנס ולפי השכר והמעשה, אז יתרוממו למעלה וירומו האופנים עמהם וזה נקרא עפיפה, ואז יתראו ידי אדם תחת כנפיהם כי אז יפעלו ברצון ובחירה, כאדם שמעשיו בחייריים לפי השכל, ואז יקראו בשם כרובים, שהכרוב יש לו פני אדם, ור"ל כנפים לעוף למעלה ולהתרומם מעל הארץ, ... וכבר בארנו בפרשת משפטים, שהיה הבדל בהשגה [בעת עלו הזקנים להר עם משה] בין הזקנים ובין יתר אצילי בני ישראל, שהזקנים ראו את אלהי ישראל, היינו שהשיגו את ההנהגה שמנהיג מצד שהוא אלהי ישראל, שמנהיג בדרך השגחה נסיית, ... לפי המעשה והגמול והעונש, ... אבל יתר אצילי בני ישראל לא הגיעו להשגה זאת רק ראו את האלהים דהיינו שהשיגו אותו כפי שהוא מנהיג ההנהגה הכללית שאז נקרא אלהים סתם, לפי"ז אהרן והזקנים ראו החיות בצורת כרובים, שצורה זו יש לה בעת העפיפה שהיא ההנהגה הנסיית, ותחת פני שור ראו פני כרוב, אבל אצילי בני ישראל שלמטה מהם במדרגה ראו פני שור מהשמאל, וכבר ידעו ממשה שיביא להם עזרה מן המרכבה שעליו ישכון כבוד ה', רק היה עתיד להביא עזרת הכרובים שתחת כנפיהם שכן ה' בקדש הקדשים, ... והזקנים לפי השגתם השיגו האמת שיהיו צורת כרובים, שזה מורה על ההנהגה שינהיג מצד שהוא אלהי ישראל בדרך הנסים והפלאות, וההמונים שראו המרכבה בשפל המדרגה שנראית בצורת חיות ראו פני שור מהשמאל, ואם היה עושה להם עזרת כרובים סוככים בכנפיהם על ארון הברית לא היה חטא בזה רק מה שיקדימו העשיה קודם שהביא לוחות הברית שעליהם יסוככו כנפי הכרובים, וההמונים שעשו תחת זה צורת שור שזה מציען ההנהגה בעת יונהגו לפי המערכת ככל הגוים, והיה זה חטא לפי האמת, אבל יש בו למוד זכות לפי טעותם והשגתם המשובשת, ובזה נבא אל הבאור, שהכתוב יציע ענין המעשה באופן שיקל החטא ולא יפליא אותנו כל כך על עם ה', (א) הסבה היה כי בושש משה לרדת מן ההר, והוא נפרד מאתם על מנת לשוב וכבר עברו מ"ם יום ולא לקח עמו לחם ומים, וחשבו שא"א שיתקיים בלי מזון מ"ם יום, ... והוא התעלה להיות מלאך ושכל מופשט מחומר עד שלא יראו אותו עוד בעין בשר, והם צריכים מנהיג שיראוהו, ... וצריכים עתה מנהיג מוחש שיעמוד במקומו שיראוהו בעיניהם וימצא עמהם בין ערבתם

1. שמות ל"ב, א; ד; ל"ד

(א) וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו: ... (ד) ויקחו מידם ויצר אתו בוזרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיה ישראל אשר העלנו מארץ מצרים: ... (לד) ועתה לך נזוה את העם אל אשר דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך ויביום פקדי ופקדתי עליהם וזטאתם:

2. רש"י שמות ל"ב, ל"ד

זכיום פקדי וגו' - ... ואין פורענות נאה על יסראל שאין צה קנת מפצעו עון העגל:

3. יחזקאל א, י

ידמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאל לארבעתן ופני נשר לארבעתן:

4. יחזקאל י, י"ד

וארבעה פנים לאחד פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר:

5. תנחומא כי תשא כ"א

ואני יורד בסיני בטראמילין שלי שהם מתכונים בו ושומטין אחד מהם ומכעיסין אותי בו שנאמר (יחזקאל ט) ופני שור מהשמאל וגו' וכתוב (תהלים קו) וימירו את כבודם בתבנית שור.

6. שמות כ"ד, ט-י"א

(ט) ויעל משה ואהרן גרב ואביהוא וישבעים מזקני ישראל: (י) ויראו את אלהי ישראל ותזות רגליהם כמעשה לבנות הספיר וכעצם השבטים לטהר: (יא) ואל אצילי בני ישראל לא שלחו ידו ויזוזה את האלהים ויאכלו וישתו:

7. מלבי"ם שמות ל"ב, א'

וירא העם כי בושש משה, ... וחז"ל במדרש תנחומא אמרו שראו את המרכבה ושטמו פני שור מהשמאל ועשו צורתו, וכוונתם כי התבאר אצילי בפירוש מעשה המרכבה שיחזקאל ראה במרכבה הראשונה צורת שור משמאל, ובמרכבה השנייה ראה תמורתו צורת כרוב, ובארתי שם כי יחזקאל ראה את החיות נושאי המרכבה